

Никола Цоловић, СА БОЈНИХ ПОЉА 1912–1918 (РУКОПИСИ ГЕНЕРАЛА), приредили Агим Ј. Јанузи и Велибор Тодоров, Зајечар, Историјски архив „Тимочка крајина“ Зајечар, 2016, 643.

У оквиру obeležavanja годишнице Првог светског рата (1914–1918) dobili smo još jedno vredno sećanje jednog od istaknutih učesnika. Radi se o memoarskim spisima brigadnog generala Nikole Colovića koje su priredili arhivisti Agim Januzi i Velibor Todorov, a koje je izdao Istorijски архив „Тимочка крајина“ из Зајечара. General Colović, istaknuti konjički komandant из Balkanskih i Првог светског рата, pripremao je ovo delo pod radnim nazivom „Са бојних поља 1912–1918“ и поднасловом „Успомене на велике битке и бојеве, на војне подвиге, јуначка дела и светла пошртвовања као и на ратне епизоде и интересанте доживљаје.“ Kombinujući svoja sećanja, prikupljene podatke o јунаčким delima oficira, podoficira i војника, као и краће prikaze operacija srpske војске, general Colović je, pretpostavljamo, imao nameru da ovo delo bude neka vrsta „udžbenika“ kojim će se, kako sam kaže, nadahnјivati „sva pokolenja našeg jugoslovenskog naroda.“ Nažalost, realizaciju ove ideje prekinula je generalova smrt decembra 1939. godine, tako da je delo ostalo nezavršeno. Zahvalјujući njegovom sinu Ljubomiru Coloviću, такође konjičkom oficiru Војске Краљевине Југославије, generalova заоставштина је сачувана и predata на чување зајечарском Архиву током 60-ih и 80-ih година прошлог века.

Osim izvanredne војне каријере, general Nikola Colović se bavio i pisanјem. Pored stručnih radova, oglašavao se i u dnevnim listovima (*Politika*, *Vreme* i *Pravda*), најчешће opisuјуći доживљаје из ратова, на основу својих ратних beležaka, као и sećanja на подвиге појединца. General je sve te своје zapise, како objavljene тако и neobjavljene, planirao da sredi i uobličи u jednu inspirativnu knjigu namenјenu budućim pokolenјima.

Prepoznajući značaj generalovih spisa, зајечарски архивисти су решили да их publikuju и predstave јавности. Prilikom priređivanja odučili su se да zadrže originalnost autorovog rukopisa, uz izvesne dopune teksta fotografijama i faksimilima dokumenata, čak na nekim mestima где је и autor to označio. U uvodnom delu priređivači су dali opširnu biografiju generala Nikole Colovića, uz detalјan prikaz njegove војничке и ratne kari-

jere, као и angažovanosti на друштвеном пољу (bio је predsednik и saradnik mnogobrojnih društava, ustanova и organizacija). Posebno је интересанан podatak да је Udруženje Timočana и Kraјinaca из Beograda, čiji је Colović bio dugogodišnji predsednik, после njegove smrti, decembra 1940. osnovalo „Fond konjičkog đenerala pokojnog Nikole S. Colovića“. Iz sredstava Fonda svake godine bi se kupovala jedna sablja koja bi se uručivala najbolјem svršenom pitomcu Niže škole Војне akademije (po mogućstvu konјaniku), rodom из Timočke Kraјine. Proširenјem Drugog светског рата на teritoriju Jugoslavije ova zamisao nije ostvorena.

Autor је своје delo podelio на 10 poglavlјa: „I Sa бојних поља“, „II Naši vladari“, „III Naše vojvode“, „IV Naši đenerali“, „V Naša vojska“, „VI Balkanski ratovi 1912–1913“, „VII Prvi светски rat 1914–1918“, „VIII Junaštvo и čast – hrabrost и pošrtvovanјe“, „IX Ratni podvig“ и „X Iz ratnih doživljaja“.

Nakon inspirativnog uvoda u prvom poglavlјu, Colović u naredna tri poglavlјa daje kratke biografske crtice kralјeva Petra I и Aleksandra I Karađorđevića, vojvoda (uključujući и počasnog vojvodu, francuskog maršala Franše d' Eperea) и generala srpske војске, dok peto poglavlјe predstavlјa kratak istorijat razvoja srpske војске od Првог srpskog ustanka zaključno sa završnim operacijama Првог светског рата, koje се може smatrati и predgovorom narednih poglavlјa.

Upravo naredna poglavlјa, „ratni doživljaji“ како ih naziva u nekim trenucima, predstavlјaju najznačajnije delove generalovog rukopisa. Pisana veoma dopadljivim stilom, ona nam dočaravaju ratne epizode srpske војске из ugla samog učesnika, tako da dobijamo mnogo širu sliku već poznatih događaja или otkrivamo do sada nepoznate podatke и događaje. Nјegov samoinicјativan dolazak pred Solun 1912. godine prilikom gonjenja Turaka, veoma smele и umešne operacije u Mačvi 1914, koje ga kao potpukovnika preporučuju за komandanta 1. konjičke brigade (koјom potom komanduje do demobilizacije војске 1920), као и oslobođenje Temišvara 1918. godine – samo су neki od „ratnih doživljaja“ koje general opisuje u svojim spisima. Takođe, opisi ratnih operacija srpske војске, koje Colović prevlači kroz svoја sećanja, omogućavaju nam да те događaje bolje razumemo и sagledamo u širem kontekstu. Ono što ovaj rukopis razlikuje od klasičnih memoarskih dela, и čime dobija veći značaj, jeste Colovićevo prikazivanje podviga и heroјskih dela

pripadnika srpske vojske, kako kolega oficira, tako i podoficira i vojnika, čime dočarava duh vremena i njegove junake čuva od zaborava, želeći da stalno budu u svesti novih naraštaja.

Zahvaljujući arhivistima zaječarskog Arhiva konačno je ostvarena generalova želja i svi njegovi tekstovi, kako objavljeni tako i neobjavljeni, objedinjeni su na jednom mestu. Priredivači su, u vidu priloga na kraju knjige, obogatili delo velikim brojem do sada nepoznatih fotografija i faksimila raznih dokumenata (naredbe, telegrami, govori i drugo). Mišljenja smo, međutim, da je trebalo izvršiti izvjesno „pretresanje“ dokumenata i proceniti koji od njih zavređuju da budu objavljeni u knjizi, a sve u cilju manjeg opterećenja celokupnog dela. I pored toga, publikovanje memoarskih spisa generala Colovića predstavlja važan doprinos objavljivanju sećanja istaknutih učesnika ratova 1912–1918, čime se taj period dodatno rasvetljava i približava javnosti.

Miloš Žikić

Miroslav Nešić i Sandra Radenović, ŽIVOT KROZ SPORT, Beograd, Prosveta, 2016, 249.

Kao plod zajedničkog napora sociološkinje i sportskog novinara knjiga *Život kroz sport* u izdanju „Prosvete“ omogućuje nam nove poglede na jugoslovenski sport, ali i mnogo više. Novinar Radio Beograda Miroslav Nešić je tokom višegodišnjeg vođenja emisije Sportski spomenar sakupio značajnu memoarsku građu u vidu usmenih kazivanja bivših jugoslovenskih sportista i sportskih radnika. Tu građu sociološki je obradila profesorka sociologije sporta Sandra Radenović sa Fakulteta sporta i fizičkog vaspitanja.

Memoarski izvori za knjigu potekli su iz pomenute emisije Prvog programa Radio Beograda „Sportski spomenar“. Kroz emisiju pokrenutu 2009. godine prošao je niz istaknutih sportista i sportskih radnika koji su nesebično delili svoja sećanja i zapažanja o jugoslovenskom sportu, ali i Jugoslaviji uopšte. Novinar Miroslav Nešić, u želji da ta sećanja dodatno sačuva od zaborava, 2011. godine izdao je knjigu istog naslova – *Sportski spomenar*. Knjiga je vrlo brzo prevazišla svoju radio emisiju, pa i svoj naslov. U saradnji sa Sandrom Radenović knjiga, izmenjena i dopunjena, izlazi 2016. godine sa adekvatnijim naslovom – *Život kroz sport*.

Na 249 strana prožimaju se sećanja, zapažanja i mišljenja sportista o vremenu u kome su bili na vrhuncu svoje karijere. Zahvaljujući sažetim biografijama citiranih ličnosti na kraju knjige, razumevanje je omogućeno i onima kojima nedostaje enciklopedijsko znanje jugoslovenskog sporta. Od fizioterapeuta Milana Arandelovića do fudbalera Stjepana Bobeka i Dragana Džajića, knjiga obiluje za istoriografiju vrednim sećanjima. Značaj ovih sećanja upravo je u tome što ona nisu sećanja političara iz samog vrha vlasti već onih, naizgled, za istoriju manje značajnih pojedinaca, ali preko čijih života se prelamala čitava istorija socijalističke Jugoslavije.

Sećanja dvadesetak istaknutih sportista podeljena su po tematskim celinama od kojih svaka zaseca određeni aspekt društvene i političke istorije Jugoslavije. Prva celina „Društveno-ekonomske prilike u kojima smo potekli“ hronološki započinje neposredno po završetku Drugog svetskog rata. Kroz poglavlja ključnih državnih i društvenih promena koja su se prelamala preko pojedinaca, oni nam donose dragocene informacije o uticaju i percepciji tih promena kod njih. Pored visoke politike, tu su i zapisi o društvenim pojavama poput šverca, siromaštva, raznih pojedinosti iz svakodnevnog života u Jugoslaviji.

Sledeće poglavlje pod naslovom „Politika“ obrađuje, opet iz krajnje ličnog ugla samih aktera, turbulentne godine socijalističke Jugoslavije. Kroz međunacionalne, emigrantske i ideološke odnose pojedinci približavaju svakodnevni život Jugoslavena i sve društvene procese koji su na njih uticali. Prva sećanja su predratna, pokrivaju detinjstvo naglo prekinuto Drugim svetskim ratom i potonju percepciju nove revolucionarne vlasti. Potom, nalazimo na sećanja o odnosu sportista sa emigracijom u Argentini, odnosu košarkaša sa španskom košarkaškom reprezentacijom 1950. godine u Nici gde su, na liniji državne politike, čak odbili da ručaju sa njima u istom restoranu, kao i sećanja Stjepana Bobeka na utakmicu protiv SSSR-a u Helsinkiju 1952. godine i telegram podrške od predsednika države Josipa Broza Tita. Poglavlje doseže do kraja 20. veka, pokriva godine sankcija i nemaštine i donosi detalje iz života sportista koji su koristili sve prilike pri gostovanjima za šverc. Tu je i osvrt na „najveće poniženje koje čovek može da doživi u sportu“ o kojem kazuje selektor Branislav Lončar kada sa svojim takmičarima nije smeo da nastupa sa državnim obeležjima na Olimpijskim igrama u Barseloni 1992. usled sankcija.